

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)

Billow A, Haga kyrka, Erlinghundra härad. SvK vol 1. Uppland IV:1

Boëthius, Ulf, Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län, Stockholm, 1980.

Bonnier, Ann Catherine, Kyrkorna berättar, Upplands Kyrkor 1250-1350, Upplands Fornminnesförenings Tidskrift nr 51, Uppsala, 1987.

Byggnadsregistret, Riksantikvarieämbetet, Kyrkoberskrivningar och administrativa uppgifter, Haga kyrka,

Edgren, Gerd, Byggnadshistoriska problem i Hagakyrka. Fornvännen 1975/3-4

Kulturhistorisk byggnadsinventering av ecklesiastika boställen i Stockholms län. 1979

Kulturminnesvårdens riksintressen, Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsens i Stockholms län, U:22, 1997.

Stockholms läns museums arkiv

3.2 Kronologisk förteckning

Årtal	Händelse	Källa
1200-talets första hälft.	Romansk dopfunt av sandsten, äldre än både sakristian och koret, bör ha anskaffats till den ursprungliga träkyrkan. Har varit uppställd i trädgården på Torslunda gård.	Bonnier s 145 Edgren s Strömsten s 184
1200-talet	Rökelsekar av malm.	Strömsten s 8
Före 1300-t mitt/ 1300-t senare del	Tunnvälvd sakristia är den äldsta delen av kyrkan, tidigast 1200-talets slut, koret har byggts som nästa etapp/ Långhuset har därefter tillfogats, medeltida takstolar.	Edgren s 194 Bonnier s 145 Billow s 201 Strömsten s 180
1400-talstyp 1400-tal	Korets kryssvalv, sekundärt Långhusets två kryssvalv, sekundära	Billow s 201 Strömsten s 180 Bonnier s 145 Edgren s 197 ff

1400-tal	Kyrkan utvidgas i väster för ett planerat torn.	Billow s 191
1400-tal	Vapenhus byggs i söder.	Billow s 191
1400-talets slut	Högaltarskåp tillverkat i Sverige. Ev. kan en skulpturverkstad bland dominikanerbröderna i Sigtuna Mariakyrka ha tillverkat detta och lekmanaltaret i Sigtuna. I mittpartiet en framställning av Nådstolen – Gud Fader med den korsfäste sonen.	Billow s 193 Bonnier s 145
1400-talets slut	Huvud från medeltida skulptur inmurat på utsidan av kyrkans portal. S Erik eller S Olof säkerligen kyrkans speciella skyddshelgon.	Strömsten s 9
1600-tal	Ny bänkinredning, delvis bevarad.	Byggnadsregistret, RAÄ
1634	Klockstapeln byggs.	Strömsten s 179
1671	Ljusarm av mässing skänks till kyrkan.	Billow s 199
1678	Mässingskrona i långhusets västra del skänks till kyrkan av Ann Rolamb .	Billow s 199
1600-talets slut	Ljusplåtar av mässing med fyrkantig reflektor skänks till kyrkan Två par ljusstakar av tenn.	Strömsten s12
1717	Yttermurarna stänkrappas, troligen för första gången	Billow s 192
1722	Gravsten framför ingången till sakristian lagd över ChristinaWidman, död 1722.	
1725	Kyrkans västra gavel repareras med hjälp av kraftiga järnband.	Strömsten s 180
1727	Klockstapeln får sitt nuvarande utseende i samband med en reparation.	Billow s 186
1738	Två vindflöjlar införskaffas och fästs på långhusets gavelspetsar	Billow s 193
1754	Den mindre kyrkklockan omgjuts.	Billow s 187 Strömsten s 179

1756	Kyrkogårdsmuren repareras.	Billow s 186
1756	Altarringen omnämns som nygjord.	Billows 193
1757	Timglaset inköps. Förgylld träställning	Strömsten s 6
1759-1760	Predikstol, bekostad av församlingen, byggs av bildhuggaren Magnus Granlund (trol. utbildad i Sthlm), flitigt anlitad, bl a altarpupsats för Mariakyrkan i Sigtuna, nu i SHM. Marmorerad i grågrönt med förgyllda sniderier.	Billow s 194
1757	Nytt fönster upphuggs i västra gaveln. Båge med blyinfattade rutor och järnspröjs.	Billow s 192
1762	Mässingskrona i koret köps in av församlingen. Tillverkad i Uppsala av Carl Edberg.	Billow s 199
1763	Två fönster tas upp i koret och ett i söder. Altarprydnad köps in. Två höga pyramider anskaffas och placeras mellan kor och långhus. Kyrkan får ny sluten bänkinredning, målad i vitt. Rester av äldre, med målning dekorerade, bänkskärmar sparas mot koret.	Billow s 193 och s 195
1769	Ett stort fönster tas upp mot norr.	Billow s 192
1773	Två ljusplåtar på korets södra vägg.	Billow s 199
1780-tal	Orgelläktare på fyrkantiga pelare av trä byggs i väster. (i samband med restaurering av kyrkan)	Billow s 195
1781	Kyrkan genomgår en reparation. Vapenhuset i söder rivs. Sydfasadens västligaste fönster tillkommer. Ny portal tas upp i västra gaveln. Kyrkport från 1781 med beslag delvis från 1600-talet. Tegelgolv läggs i kyrkan. Gravsten i koret över Maria Catharina von Witten, ägare till Torslunda gård, död 1781.	Billow s 190 och s 193
1785	Kyrkogårdsmuren reparerad och nya portar planeras.	Billow s 186
1787	Sakristian repareras och ett nytt fönster i norr upptages. En kakelugn byggs i sakristian.	Billow s 193 Strömsten s 180

1790-tal	Spåntak läggs på kyrkan.	Billow s 193
Omkr. 1800	Sex ljusplåtar av försilvrad koppar skänkta av Cancellie Rådinnan v. Ifre	Billow s 199
1819	Orgel inköps från Närtuna kyrka.	Billow s 195
1830	Ritning och förslag till torn upprättas men genomförs aldrig.	Billow s 187
1831	Kyrkan restaureras. Pyramider mellan kor och långhus tas bort. Bänkinredningen målas med s. k. cederfärg. Orgelfasaden förgylls.	Billow s 195
1834	Kyrkboden flyttas och arbete på kyrkogårdsmuren planeras.	Billow s 186
1838	Klockstapeln repareras.	Billow s 186
1800-talets första hälft	Nummertavlan med oval ram skänks av prosten Rollin.	Strömsten s 7
1840	Den större kyrkklockan omgjuts.	Billow s 187 Strömsten s 179
1800-talets senare hälft	Färgade fönsterglas i koret.	Billow s 193
1907	Yttertaket får dubbelkupigt lertegel.	Billow s 193
1909	En järngrind tillverkas till kyrkogårdsmurens norra port.	Billow s 186
1932	Kyrkan genomgår en invändig restaurering under ledning av arkitekten Erik Fant. Elektricitet installeras. Det medeltida altarskåpet återuppsätts mot korets östvägg. Två pyramider tillverkas och sätts upp på bänkskärmen mot koret, bänkarna görs bekvämare, fönster i koret byts till antikglas. Kyrkans inre får en grå- brun-svart färgställning.	Strömsten s 181-182
1938	Dopfat av mässing skänks till kyrkan	Strömsten

1970	Nuvarande orgel tas i bruk, byggd 1968 av Gebrüder Jehmlich i Dresden för Sigtuna Mariakyrka.	Strömsten s 7
1974	Yttre renovering. Äldre takspån samt taktegel från 1900-talets början avlägsnas. Samtliga tak täcks med svartmålad plåt. Takstolar förstärktes. Hängrännor och stuprör uppsattes. Total nedknackning av all puts, fasaderna putsades under hösten och avfärgades i rosa efter färgprov som återfanns på äldre putslager. Murverksdokumentation av antikvarie Gerd Edgren. Redskapsbod uppfördes i hörn mellan sakristia och kor.	Strömsten s 182
1975	Inre restaurering under ledning av arkitekt Jerk Alton. Puts i väggar och valv ilagas, rengöres och omkalkas. Ytterporten målas. Förråd byggs under läktaren i vapenhuset. Inredning och inventarier renoveras, dekorationsmålning på läktarbarriär och i predikstolstak tas fram. Träpodiet vid altaret tas bort och golvet läggs med tegel. Altarskåpet konserveras av konservator Gösta Lindström. Altaret sänks, arkeologiska undersökningar görs. Kyrkan får en färgställning från tiden före 1932 års restaurering. Läktarens mittparti med blomsterdekoration tas fram i övrigt målas den i blå färgton. Läktar stolpar målas i ursprunglig färgton. Altaret förblir blåmålat och dekorerat som tidigare. Altarringen förblir grå/vitmarmorerad med ljusgrå svarvade dockor och överliggare. Korbänkarna fick behålla sin vit/grå marmorerade yta med ljusgrå överliggare. Predikstolen restaureras och den gamla grönmarmoreringen, med inslag av blått i fyllningarna tas fram och ommålas, insidan lämnas obehandlad. Bänkarna målas i brunröd färgton, insidan obehandlad. Dörrar målas röda. Tak i kyrkorum och under läktare vitlaseras. Tornets murar förstärks med järnband. Delar från 1822-års orgel förvaras på bodvinden.	Strömsten s 182 ATA
1984	På grund av frostsador vid omputsningen 1974 var en ny omputsning nödvändig. Förslag upprättat av Jerk Alton Arkitektkontor. Kalkavfärgning i ljusare rosa färg än 1974. Tjärstrykning av takfot, remstycken, vindskivor.	Byggnadsregistret, RAÄ SSLM dnr 1984:059
1993-94	Altarskåpet konserveras och restaureras av konservator Peter Tångeberg. Ursprunglig polykromi är bevarad i stor omfattning men skadad vid tidigare restaurering.	ATA
1996	Skåp till rökelsekar tillkommer	Länsstyrelsens arkiv
1999	Fristående ljusbärare inskaffas	Länsstyrelsens arkiv
2003	Anläggande av minneslund på kyrkogården norr om kyrkan planeras	Länsstyrelsens arkiv